

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ НОМИДАГИ
ЖИЗЗАХ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА
ИНСТИТУТИ

ФИЛОЛОГИЯНИНГ
УМУМНАЗАРИЙ МАСАЛАЛАРИ

ХАЛҚАРО ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

ISBN 978-9943-4889-2-2

9 789943 488922

Жиззах - 2021

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ
ВАЗИРЛИГИ**

**АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ НОМИДАГИ ЖИЗЗАХ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА
ИНСТИТУТИ**

**“ФИЛОЛОГИЯНИНГ
УМУМНАЗАРИЙ МАСАЛАЛАРИ”
МАВЗУСИДАГИ**

**ХАЛҚАРО ИЛМИЙ-АМАЛИЙ КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
(1-5-шубалар)**

ЖИЗЗАХ-2021

уЎК: 821.512.133

КБК: 83.3(5Ў)

Мазкур тўплам Абдулла Қодирий номидаги Жиззах давлат педагогика институтида 2021 йил 25 ноябрь кунин Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 2 мартдаги 78-Ф сон фармойиши билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикаси Халқаро ва Республика илмий ва илмий-техник анжуманлар режасига киритилган Абдулла Қодирий номидаги Жиззах давлат педагогика институти ўзбек тили ва адабиёти факультети, ўзбек адабиётини ўқитиш методикаси кафедраси томонидан ташкиллаштирилган “Филологиянинг умумназарий масалалари” мавзусидаги Халқаро илмий-амалий анжуман материаллари асосида тайёрланди.

Тўплам адабиётишунос олимлар, изланиш олиб бораётган ёш тадқиқотчилар ва ўзбек тили ва адабиёти ўқитувчилари ҳамда магистрлар учун мўлжалланган.

Тўпловчи ва нашрга тайёрловчилар:

ЖДПИ доценти, ф.ф. номзоди

Нодира Соатова Исомиддиновна

ЖДПИ доценти, ф.ф. номзоди

Сурайё Эшонқулова Исомиддиновна

Бош муҳаррир:

Ўзбек тили ва адабиёти факультети декани, ф.ф.номзоди

доц. в.б. **Сунатулла Сойилов**

Масъул муҳаррир:

Ўзбек адабиёти ўқитиш методикаси кафедраси мудирин, ф.ф. докторин, проф.в.б.

Шоира Дониярова

Такризчилар:

Ўзбек тили ва адабиёти кафедраси мудирин, ф.ф. докторин,

проф. в.б. **Усмоножон Қосимов**

Ўзбек адабиёти ўқитиш методикаси кафедраси доценти в.б., ф.ф.ф.д.

(PhD) **Дилнавоз Салимова**

Ўзбек адабиёти ўқитиш методикаси кафедраси катта ўқитувчисин, ф.ф.ф.д.

(PhD) **Паризод Туропова**

Ушбу тўплам Абдулла Қодирий номидаги Жиззах давлат педагогика институтининг Илмий-техник кенгаши (4-сонли баённомасин, 30 ноябрь 2021 йил) қарорин асосида нашрга тавсия этилди.

ISBN 978-9943-4235-3-8

© Жиззах ДПИ, 2021

Учинчидан, бугунги кунда дунё миқёсида асарлари қўлма-қўл бўлиб ўқиладиган таниқли кирғиз ёзувчиси Чингиз Айтматов бундан ярим асир муқаддам эълон қилган “Икки санъаткор” номли мақоласида “Мен Мухтор Авезов билан Садриддин Айнийни доимо ҳурмат қилишимни, уларни севишимни китобхонлар олдида эътироф этмоқчиман. Уларни ҳар иккиласи ҳам нодир ҳодисадир”, -деб ёзганда тамомила ҳақли эди. Бугун бу фикрларнинг нақадар тўғри ва ҳаққоний эканлигига ишонч ҳосил қилиш мумкин.

Тўртинчидан, юқоридаги қисқача кузатишимизда тазкирадаги айрим туркигўй шоирлар ижоди хусусидагина айрим мулоҳазалар юритилди. Галдаги вазифа эса тазкирадаги бошқа туркигўй зуллисонайин шоирлар ижоди ва уларга устоз Айнийнинг ҳам олимона ҳам адибона муносабатини тадқиқ этиш ва янги илмий хулосаларга келиш ҳамда ёзувчининг бошқа асарлари бағрида ифода этилган адабий - назарий қарашларини ҳам тизимли бир тарза ўрганиш замонавий айнийшунос-ликнинг муҳим вазифаларидан бири ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Абдуқодиров А. Амир Алишер Навоий. –Хучанд: Нури маърифат, 2013.
2. Айний С. Намунаҳои адабиёти тоҷик. –Душанбе: Адиб, 2010.
3. Айний С. Мир Алишери Навоӣ // Куллиёт: иборат аз 15 ҷилд. –Душанбе: Нашриёти давлатии Тоҷикистон, 1963. –Ҷилди 11. Китоби 1. –С. 199-211.
4. Навоий А. МАТ (Мукамал асарлар тўплами). 20 томлик.13-том. –Т.: Фан, 1997.
5. Ҷомий А. Баҳористон (Форсийдан Ш. Шомухамедов тарҷимаси). – Т.: Ёзувчи, 1997.
6. Ҳайитметов А. Забардаст навоийшунос // ЎТА. 2003. 5-сон.
7. Ҳайитметов А. Темрийлар даври ўзбек адабиёти. –Т.: Фан,1996.
8. “Садриддин Айний ва масъалаҳои рушди адабиёти навини тоҷик” (маҷмӯаи мақолаҳои конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ - назариявӣ, бахшида ба 140-солагии Садриддин Айний. –Хучанд, ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров, 6 - 7 -уми апрели соли 2018). –Хучанд: Нури маърифат, 2018. – 520 с.

АБДУЛЛА ОРИПОВ ШЕЪРИЯТИДА АЁЛ ВА ОНА ОБРАЗЛАРИ ТАЛҚИНИ

*Давронова Шоҳсанам Ғайбуллоевна,
БухДУ доценти, филология фанлари доктори,*

Ўзбек халқининг атоқли шоири, Ўзбекистон Қаҳрамони Абдулла Орипов бетақдор маънавий мероси билан миллий сўз санъатимиз ва жаҳон халқлари адабиёти хазинасини бойитган ижодкордир.

Шоир асарлари хилма-хил мавзулардаги серқирра намуналар бўлиб, ана шундай мавзулардан бири аёллар ва оналарга ҳурмат, эҳтиром масаласидир.

“Онамга хат”, “Аёл”, “Онам вафотига”, “Онажон”, “Она”, “Онамни

эслаб”, “Алишернинг онаси”, “Она деган ном”, “Сени она дедим”, “Она”, “Ўзбек онаси” шеърларида ижодкорнинг дунёдаги энг буюк зот онага, аёлга бўлган тенгсиз эҳтироми, хурмати ифода этилган.

Шоир шеърларида Аёл, Она гўзаллик, нафосат, меҳр-муҳаббат, садоқат тимсоли сифатида гавдаланади.

Шоирнинг онага бағишланган аксарият шеърлари автобиографик характердадир. Бундай шеърлар энг аввало, китобхонни инсон кечинмалари, дарду ҳасратларини куйловчи ҳаётий сатрлар сифатида таъсирлантиради. Шоирнинг лирик қаҳрамони ҳар қандай қайғули, маҳзун ҳолатларида ёки ҳаётида маълум бир ўзгариш юз берган паллаларда онасини эслайди, у билан дардлашади, туйғу ва кечинмаларини изҳор этади. Масалан, “Онамга хат” шеърида шоир инсоннинг подмон кунларидан кўра бошига ташвиш тушганида онасини кўпроқ эслаши, унга ёниб-куйиб дардларини айтгиси келишини хат орқали баён этади. Шеърнинг лирик қаҳрамони жамият ва шахс муносабатлари доирасида хулоса қилар экан, ҳар қандай ҳолатида ҳам инсоннинг онаси унга ҳақиқий ҳамдард, суянчиқ бўла олиши ҳақидаги ҳақиқатни англантишга ҳаракат қилади. Чиндан, аёл ва она мавзусидаги намуналарда ҳам “Шоир шеърларида туйғу ва фикр қоришиқ ҳолда намоён бўлади” [1.397]. Шеър:

*Яъни, бошимизни доим ҳам
Она бўлиб силамас ҳаёт.* [3.37]

сатрлари билан яқунланади.

Ижодкор ҳаётидаги ғамли воқеа – онасининг вафоти унинг асарларига мунгли бир оҳангни олиб кирди. “Онам вафотига”, “Онажон”, “Кўкда юлдуз учса, ногаҳон”, “Сароб” шеърларида ўзининг онаси тимсоли тасвири орқали шоир онанинг инсон ҳаётидаги ўрни, унинг меҳр-оқибати, мунис ва меҳрибон сиймоси қадрли эканлиги ҳақидаги дардли сатрларини ёзди.

Шоир “Онам вафотига” шеърида:

*Бировлар мотамида оху фарёд айлаган эрдим,
Сенинг-чун эй гарибим, ич-ичимдан бўзлагайдурман* [3.104]

деб ёзади.

Шунингдек, унинг “Олти ойким шеър ёзмайман, юрагим зада” (“Сароб”), “Неча кунки, йўқ оромим, келолмайман ҳушимга” (“Онажон”) сатрларида лирик қаҳрамон кайфиятидаги тушқунлик яққол акс этган. Мазкур шеърларда онанинг меҳри, оқибатини ҳеч нарса билан тенглаштириб бўлмаслиги бадий асослаб берилган.

Шоир шеърларида лирик қаҳрамон изтироблари, китобхон қалбига кўчади, уларни эътиборсиз, лоқайдлик билан ўқиб бўлмайди. Ижодкор шеърларни ўқиш жараёнида унинг кўнглидан кечган кечинмалар, дард, ҳасратни чинакамига ҳис этиш мумкин.

*Сен отамга пул берибсан,
Ёстигингни остидан,
Айтибсанки, онасизлик,
Келмасин ҳеч уйига,
Сарф қилингуз менга эмас,*

Абдулланинг тўйига... [3.107]

сатрлари орқали мунис, меҳрибон, боласининг тақдири учун куюнчак миллат онасининг ҳақиқий сиймоси гавдалантирилади.

Онанинг сиймосини эсга олиш, унинг меҳрини қўмсаш кайфияти шоирни умрининг сўнги даврларига қадар тарк этмаганини “Эверест ва уммон” тўпламига киритилган ушбу шеъри асосида ҳам кузатиш мумкин:

*Ҳазрати Хизрга йўлиқсам, албат
Фақат бир нарсани сўрардим, фақат:
Ёмон назарлардан толиқди руҳим,
Онам нигоҳини кўрсатинг ҳазрат* [5.10].

Абдулла Орипов ижодида қиз-жувонларнинг яратувчан, меҳнаткаш ва заҳматкаш халқ вакиллари сифатидаги қиёфаси ёрқин намоён бўлган шеърлар ҳам алоҳида аҳамиятга эга. “Номаълум қиз суратига”, “Ҳабаш қиз”, “Шоира Зулфия опамизга”, “Бахмаллик гилам тўқувчи қизларга”, “Алишернинг онаси” шеърларида ана шундай хусусиятларни кузатамиз.

Шоир ижодида аёлнинг садоқати, вафодорлиги, меҳр муҳаббати, нафосатини улуғловчи шеърлар тарбиявий моҳияти билан катта аҳамиятга эга. Давр фожиалари продасини букмаган, сабр ва садоқатнинг рамзига айланган, буюкларни тарбиялаган, миллатнинг эртаси учун фидойилик, жонқуярлик кўрсатган аёллар тимсоли “Аёл”, “Ўзбек онаси”, “Сени она дедим” каби шеърларида ҳам талқин этилади.

Масалан, “Сени она дедим” шеърида шоир она, сингил, севикли ёр тимсоллари ва уларнинг меҳру муҳаббати, ҳаёт синовлари оқибатида чеккан заҳмати ҳақида эслайди. Йўлбарсдай паҳлавон ўғлини жангга жўнатган онани, мунис, жавокаш чехраси, самбитдай вужуди, музқотган далаларда ризқ терган қўллари тасвирланган сингилни ҳаминша садоқат тимсоли бўлиб ёнида турган ёрни тасвирайди ва шундай сатрларни битади:

*Сени ёрим дедим
Турдинг қошимда
Меҳру муҳаббатнинг тимсоли бўлиб.*

Шеъринг яна бир ўрнида эса:

*Мен Шарқлик одамман,
Аёл деган сўз
Менга ҳаёт билан баробар калом,*

- деган сатрларни битади.

Бунда шарқлик инсон учун аёл ҳаё, ор-номус, садоқат, муҳаббат, меҳр, умуман олганда, ҳаёт, тириклик тушунчалари билан тенг кўрилади. Шеърнинг бошқа бир ўрнида эса шоир аёлни қуёшга тенглаштиради:

*Инсон атаб бўлмас ҳеч бир, ҳеч маҳал
Аёлни танимас такаббур бошни.
Ундайин юлдузнинг сўнгани афзал,
Агар тан олмаса сендай қуёшни.*

Шоир талқинича, аёлларнинг чехрасидаги табассум оиласи тинчлиги, фарзандлари омонлиги, юртнинг фаровонлигидан далолатдир.

*Аёл чехрасида кўрсанг табассум
Билки, замона тинч, осойиши олам.
Аёлга тиласанг гар толе масъум,
Дунёни оловдан асра, эй, одам!* [4.68].

Хулоса қилиб айтганда, Абдулла Орипов шеърлятида аёллар, оналар тимсолини бадий талқин этишга бағишланган асарлар ўқувчининг туйғулари, руҳиятига чуқур таъсир этадиган тарбиявий аҳамиятга эга намуналардир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Бегимкулов Д. Шеърлятимиз юлдузи. / Орипов А. Танланган асарлар. Тўрт жилдлик. Биринчи жилд. –Т.: Адабиёт ва санъат, 2000. –Б. 390-419.
2. Каримов Н., Мамажонов С., Назаров Б., Норматов У., Шарафиддинов О. XX аср ўзбек адабиёти тарихи. –Т.: Ўқитувчи, 1999. –544 б.
3. Орипов А. Танланган асарлар. Тўрт жилдлик. Биринчи жилд. –Т.: Адабиёт ва санъат, 2000. –432 б.
4. Орипов А. Танланган асарлар. Тўрт жилдлик. Иккинчи жилд. –Т.: Адабиёт ва санъат, 2001. –496 б.
5. Орипов А. Эверест ва уммон. –Т.: O‘zbekiston, 2018. –392 б.

ТАРИХИЙ АСАРЛАРДА ЭПИЗОДИК ОБРАЗ ЯРАТИШ САНЪАТИ

*Тангиров Абдуҳамит Жуманович,
ЖДПИ доценти, ф.ф.номзоди*

Одатда бадий асарларда бош қаҳрамондан ташқари қатор эпизодик образлар ёхуд персонажларга ҳам дуч келиш мумкин. Улар орқали ижодкорлар асарнинг бош ғоясини тўлақонли очилишига эришишга, бош қаҳрамон характерини атрофлича очишга ҳаракат қилади. Асар сюжетининг ўқимишли бўлишини таъминлашга интилади.

Эпизодик образларнинг ранг-баранг шакллари яратишда ижодкорларга насрий, драматик асарлардан ташқари ички воқеабандликка асосланган дoston жанри ҳам ниҳоятда қўл келади. Китобхон дoston жанри орқали ҳам ягона асар доирасида ўнлаб эпизодик образларни яратиш имкониятига эга бўладилар. Шу йўл билан асарда ўз олдга қуйган мақсадини тўлақонли бўлишига эришадилар.

Фикрнинг исботи учун тожик шоири Мўмин Қаноатнинг “Сино бешиги” достони ва унда қўлланилган эпизодик образлар билан тўлиқ ишонч ҳосил қилиш мумкин.

“Сино бешиги” достони тарихий мавзудаги дoston. Асар буюк ҳаким Абу Али ибн Синонинг ҳаёт йўли ва алломалик фаолияти ҳақида ҳикоя қилади. Шу боисдан ҳам асарда ўндан ортиқ турли туман тарихий шахсларнинг эпизодик образлари учрайди. Уларни шартли равишда икки турга ажратиш мумкин:

МУНДАРИЖА

I. УМУМФИЛОЛОГИК ТАДҚИҚОТЛАР: ТАЛҚИН ВА ТАҲЛИЛ МУАММОЛАРИ

Шуъба раиси: Ўзбек адабиётини ўқитиш методикаси кафедраси доценти, филология фанлари номзоди Юлдуз Каримова

Котиби: филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), катта ўқитувчи Мурод Жўраев

1.	Шоира Дониярова. Бадий талқинда шахнинг тириклай ўлиш изтироблари	3
2.	Almaz Ülvi. Abdulla Qədiri və Azərbaycan	6
3.	Зулфия Пардаева. Роман стилистикасида сажъланиш	15
4.	Шоира Ахмедова. Бухоро тарихига бағишланган шеърлар ҳақида	19
5.	Баяндина С. Актуальные проблемы исследования функционирования государственного языка в регионах республики Казахстан	23
6.	Абдусамад Эрмухамедов. Эркин Воҳидов ижодида тарих ҳақиқати ва талмиҳ	27
7.	Дилрабо Қувватова. “Наъматак” шеърининг онтологик таҳлили	30
8.	Абдурайим Туробов. Кўшма сўз - микросинтагматик муносабатлар объекти сифатида	32
9.	Фания Ахмедшина. Гендерные стереотипы и сексизм в языке	35
10.	Зокир Раҳимов. Тарихий романчилик тараққиётида Одил Ёқубов ижодининг ўрни	39
11.	Масрур Раҳимжанов. Ўзбек тилида иш юритиш терминологиясининг шаклланиш ва ривожланиш тарихи	42
12.	Адиба Давлатова. Бадий тафаккур ривожда халқ оғзаки ижодининг ўрни	46
13.	Махина Абдуваҳабова. Фольклор дискурси ҳақида	50
14.	Олимжон Абдуллоев. Абдулла Ориповнинг истиқлол даври шеърлятида яқин ўтмишга муносабат (“Монолог” шеъри мисолида)	53
15.	Абдижаббар Усманов. Ўзбек тилида -ма аффиксининг фаоллавушига доир	57

9.	Сурайё Дўстова. “Тазкираи шуаро” қўлёзма нусхаларида “асарнинг ёзилиш сабаби” қиёси	248
10.	Раухон Расулова., Yulduz Jovlijeva. Ibn Sinoning “Науу bin уақзон” асаридagi falsafiy qarashlar va majoziy timsollar tavsifi	251
11.	Камолиддин Жўраев. “Лайли ва Мажнун” типидagi дostonлар қиёсий тадқиқи	254
12.	Noila Abdurashidova. Zaruriy ehtiyoj!	259

III. ЎЗБЕК АДАБИЙ ТАҢҚИДЧИЛИГИ ВА БАДИИЙ МАҲОРАТ МАСАЛАЛАРИ

Шуьба раиси: филология фанлари номзоди, доцент Усмонжон Қосимов

Котиби: ўқитувчи Шоҳиста Аҳмедова

1.	Almaz Ülvi. Abdulla Qədiri: tənqid, təhlil və şərhlər	262
2.	Usmon Qosimov. Til va adabiyot-yuksak tafakkur va kamolot ko‘zгusi	266
3.	Умрзоқ Жуманазаров. Қаҳҳор бахшининг “Алишер Навоий Самарқандда” дostonи талқинига доир	270
4.	Eрhan Giray. O‘zbek adabiyotining Turkiyada o‘rganilishi	276
5.	С.Алтыбаева. Художественный образ в историко-культурной ретроспективе	280
6.	Азимидин Насиров. Тарихий муҳитнинг бадий талқини	283
7.	Мархабо Қўчқорова. Янги нашр (Эркин Аъзам. “Танланган асарлар. 5 жилдлик”нинг 2 жилди нашрига тақриз)	287
8.	Мўмин Хошимхонов. Алишер Навоий таъбида нафсоний шаҳват ва рухий лаззатга майлнинг чекланганлиги хусусида	293
9.	Бахтиёр Файзуллоев. Садриддин Айний – адабиётшунос	303
10.	Давронова Шоҳсанам. Абдулла Орипов шеъриятида аёл ва она образлари талқини	307